

બંદીવાન બેગમ

વા

હીરાની ચોરી.

લેખક—રમણીકરાય અમૃતલાલ મહેતા,
કાંદાવાડી-ગીરગામ-મુંબઈ.

પ્રકાશક—સેવક એન્ડ કંપની તરફથી
ગુણવંતલાલ ઊદાલાલ દેસાઈ,
કાંદાવાડી-ગીરગામ-મુંબઈ.

ધી ગુજરાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. સોમાલાલ મંજળદાસે છાપી.
પાંચકુવા—અમદાવાદ.

પ્રથમાવૃત્તિ પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૧. સને ૧૯૧૫.

મૂલ્ય રૂ. ૦—૧—૦ એક આનો.

મુંબઈ રહેનારા ભાઈબંધને

કાંઈ પણ ચીજ મોકલી આપવા કહેવું એ તેને ખરેખર સતાવવા સરખું છે. કાંઈ વખત તો તેથી આપણે ભાઈબંધ બ્રીચારો નોકરી ધંધો ખોઈ બેસે છે. ખરું જુઓ તો તમારે તેને એવી રીતે નાહક હિરાન કરવાની જરૂર નથી.

સેવક ઍન્ડ કંપની

તમને જોઈતી ચીજ વખતસર મોકલી આપે છે; એટલુંજ નહીં પણ કેટલીક વખત તો સગા સંબંધી કે મિત્ર દ્વારા મંગાવ્યા કરતાં એ કંપની મારફત મંગાવ્યાથી તમને સસ્તામાં એ ચીજ મળે છે, કેમકે તેઓ વસ્તુની ખરી કીંમત જાણવાનાં સાધન ધરાવે છે અને કમીશન એ કંપની નહવું લે છે.

જો માટે હવેથી મુંબઈનાં કાંઈ પણ કામકાજ માટે સગાં સંબંધી કે ભાઈબંધને તસ્દી આપશો નહિ.

સેવક ઍન્ડ કંપનીનેજ લખજો.

દે. ગીરગામ; મુંબઈ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૬૪૪ વર્ષિક

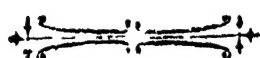
પુસ્તકનું નામ જાંબુના લોખ

વિષય ૩-૧૩

બંદીવાન બેગમ

વા

હીરાની ચોરી.

૧.

દક્ષિણ હૈદરાબાદના ઉમરાવ નવાબ આસફજંગને ત્યાં આજ ભારે ધાંધલ મચી રહી છે. હૈદરાબાદની શેરીએ શેરીએ, ચૈટે ચક્રે જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં આજ ભોંકોમાં એકજ વાતની ચર્ચા થાય છે અને તે નવાબ આસફજંગને ત્યાંની. આસફજંગ હૈદરાબાદના ધણુજ શ્રીમંત અને મોટા ઉમરાવ છે. કરોડોના માલિક છે. પૈસા-ટકામાં, આગર ઇજ્જતમાં, ખૂદ નિજમ સરકાર સિવાય, આસફજંગની ખરાબરી કરે એવું કોઈ નથી. તેમનું ભગ્ય મકાન રાજમહેલને પણ લગ્ગે એવું મોટું છે. તેના મુખ્ય બારણા આગળ આરબ અને સીધી-ઓનો ચોટી પહેરો દિવસને રાત રહે છે. તેમનું તે મકાન મતિમહેલ નામે મશહુર છે. આ મતિમહેલનો મુખ્ય દરવાજો આગળતાં સુંદર બાગ નજરે પડે છે. નાના પ્રકારનાં ઝાડપાન વ્યવસ્થાપૂર્વક ક્યારામાં

સેવક એન્ડ કંપની—ડૉ. ગીરગામ મુબરક.

ઉગેલાં છે. ભાતભાતની રમ્ય ખેડકાં યથાસ્થાને ગોઠવેલી છે. ખાગના મધ્ય ભાગમાં લંબચોરસ આરસનો હોજ છે. હોજનું શીતળ સ્વચ્છ પાણી સ્ફટિક માફક નિર્મળ છે. આ ખાગને લગોલગ તેમની હવેલી અને પાછળ ચારે તરફ કોટ જેવી દિવાલની અંદર જનાના-મહેલ છે. થોડા વખત ઉપર નવ્વાખ આસફજંગ બહાદુરે એક ભારે કિંમતનો હીરો ખરીદ કર્યો હતો. આ હીરાનું મૂલ્ય દશ લાખ રૂપિયા હતું. જનાનખાનાના તહખાનામાં એક મોટી તીજેરીમાં આ હીરાને મુકવામાં આવ્યો હતો અને તે તીજેરીની આવી ખૂદ નવ્વાખ પોતાની પાસે રાખતા હતા. આજે નિજમ સરકારના એક સેવકે આવી ખખર કરી કે હુજૂરેવાલાને એ હીરો જોવાની ઇચ્છા છે. આસફજંગે જનાના મહેલના તહખાનામાં જઈ તીજેરી ઉઘાડી; જુએ તો હીરાની ઉખી ગુમ. તીજેરી ઉપર નીચે કરી. શોધ કરી, અંદરથી બધું બહાર કાઢી તપાસ કરી, પણ હીરાના દાખડાનો પત્તો ન મળ્યો તે ન મળ્યો. આ હીરો બીજે કોઈ કેદાણે તેમણે રાખ્યો હોય એવો લેશ પણ સંભવ ન હતો. આ કેદાણેથી હીરો ચોરાય એ ધણી આશ્ચર્યની ખીના હતી. જ્યાં પવનને પણ પેસવા મુશ્કેલી એવા સ્થાનમાંથી આવી ભારે જણસની ચોરી થાય એ શું નાની સુની વાત છે? અને તે પણ નવ્વાખને ત્યાં! જ્યાં અનેક સંત્રીઓ રાત દહાડો પહેરો ભરે છે ત્યાં આ પ્રમાણે ચોરી થાય એ ન બનવાનું જ બતાવ છે. આજ આસફ. જંગને ત્યાં ભારે કાલાહલ મચી રહ્યો છે. શેરીએ શેરીએ લોકોમાં આ વાત સિવાય બીજી વાત નથી.

સેવક એન્ડ કંપની જનરલ મેજિસ્ટ્રેટ એન્ડ કમીશનર એન્ડ તરીકે

૨.

મકાનના પહેરાવાળાને હુકમ મળતાંજ તેમણે મકાનમાં આવળ એકદમ બંધ કરી. કોઈ મકાનની બહાર જવાની હિંમત પણ કરી શક્યું નહિ. થાણાપરથી સિપાઈઓ આવ્યા. તેમણે જળારી ધમાલ કરી મૂકી. તેઓ બહારના દરવાજે હા હો કરતા હતા કારણકે જ્યાં આગળ ચોરી થઈ હતી ત્યાં આગળ જવું એ તેમની શક્તિ બહાર હતું. અંદર જવા કોઈને હુકમ ન હતો. એક તો મુસલમાન કિમરાવનું અંતઃપુર, જ્યાં માખતે પણ પ્રવેશ કરવો મુશ્કેલ એવી જગા અને તેમાં પણ તકબાનું, એકાંત વિશ્રામ, વિજ્ઞાસનું સ્થાન ત્યાં જવાની રજા માગવા કોઈની હિંમત આવે નહિ. અંદર જઈ અંદરના માણસોને પુછપાછ કરવાની વાતજ કોણ કરે ? પોલિસના માણસો બહાર નોકર ચાકરને અનેક પ્રશ્ન પુછવા અને પીડા કરવા લાગ્યા. કોટવાલે આસફ-જંગને પાસે બોલાવી જાણાવી દીધું કે અહીં બહાર તપાસ કરે કંઈ દહાડો વળવાનો નથી.

નવાબ આસફજંગની ધ્યાનમાં આ વાત બરાબર કિતરી પણ કરવું શું તેની તેમને સુઝ પડી નહિ. એમને એમ ચૂપ બેસી રહેવું એ ઠીક નહિ. દશ લાખ રૂપિયાનું નુકશાન તેઓ ખમી શકે એમ હતા; ન ખમી શકે એમ નહિ. પરંતુ વાત એ હતી કે હીરો એવો તો અમુલ્ય હતો, કે દશ લાખની બમણી રકમ ખર્ચે મળે નહિ. વળી ખુદ નિમ્ન સરકારે તે જોવાની ઈચ્છા જાણાવી હતી. જનાના મહેલના અંદરના ભાગમાંથી ચોરી થાય એ સાફ નહિ. વળી એમ સમજે કે આ બાબતમાં ચૂપ બેસી રહે તો કાલ એથી બીજી વધારે

થોડા કમીશને આલકનું હીત તાકીને કામ કરે

ચોરી કેમ ન થાય? એનો સંભવ શો? જનાના મહેલનું તહાનું એવો ભાગ હતો કે જ્યાં આસપસુ સિવાય કોઈ એકલું જતું નહિ. દાસી હુંડિયોને તો ત્યાં જવાની જરા પણ જરૂર ન હતી. એ-ગમે પણ નવ્યાખની સાથે જ ત્યાં જતી, અને જય તોપણ તીજેરી ખોલી હીરો કાઢવાની શક્તિ એગમે અને દાસિયોમાં હતી કે નહિ તે પરમેશ્વર જાણે.

તીજેરી કોઈએ ફેડી ન હતી. અંદરની છાંયી કળની માહિતી વગર તે કોઈથી ઉઘડે એમ ન હતી. ચાવી નવ્યાખની પોતાની પાસે રહેતી-સોનાના છેડે બાંધેલી નવ્યાખના ખીસ્સામાં રહેતી. નવ્યાખના ખીસ્સામાંથી ચાવી કોઈ કાઢી લે અને ચોરી કરે એ બનવું કેવળ અસંભવિત હતું. નવ્યાખ કોઈ દિવસ એ ચાવી પોતાના નોકરને કે બાંદીને આપતા નહિ એટલું જ નહિ પણ એગમ સુદ્ધાંતે એ ચાવી ધીરતા નહિ. આવી સ્થિતિમાં નવ્યાખના અંદરના મહેલના ભાગમાંથી ચોરી થાય એ થોડી તાજજીવની વાત હતી? આમાં ઘેર કપટ હોય એમાં શક શો? એમ ઘણાનું માનવું હતું. દારણ કે તીજેરી આખાદ એમની એમ હતી. કંઈ ભાંગફોડ થઈ ન હતી. કુંચી નવ્યાખની પાસેથી ચોરાયલી કે કોઈએ કાઢી લીધેલી જણાઈ ન હતી અને અંદરની બાકી બધી જણસો અકબંધ હતી. માત્ર આ મૂલ્યવાન હીરો ગાયબ થઈ ગયો હતો. જાણીતા આસામી વગર ખીજ કોઈનો ધા નથી, એમ અનુમાન કરનાર ખોટા હતા એમ કેમ કહેવાય! ગમે તેમ અંદરનું કંઈ કપટ છે અને એ તરફ પકડવું જોઈએ એમ નવ્યાખે નિશ્ચય કીધો. ચોરીનું મુળ ગમે તેમ થાય પણ અવશ્ય શોધી કાઢવું.

સેવક એન્ડ કંપની “પ્રમાણીકૃપણું એજ ઉત્તમ માર્ગ છે”

૩

સદર મહેલ આગળ સિપાઈઓ નોકર ચાકરની ઝડતી લેતા હતા. પરંપરાથી ચાલતી આવતી રીત પ્રમાણે પોલિસ કોઇને બચ, કોઇને દમદાટી, કોઇને બાલ્ય અને કોઇને આશ્વાસન આપી કામ લેતા. આનું કંઈ ફળ આવે કે ન આવે પણ પોલિસની એ રીત છે તે પ્રમાણે તેમણે તેમનું કામ કર્યું. આ પોલિસની પુછપરછથી એક સીધી ભાઇનો મિળજ ખસી ગયો. તે નવાળના મકાન આગળના પહેરે-ગીરમાંનો એક હતો. તે બોલ્યો;—

“હવેલુ કે કિતની મર્ત્યા જવાળ દિયા શિર બાર બાર કયા પૂછતા હય ?”

નાયબ કોટવાળને કંઈ ગુસ્સો એટલો તો આવ્યો કે ન પુછવાની વાત. એક તો અમલદાર અને તે પણ એક નિબમતના મુખ્ય શહેરનો; પછી એની મોટાઈની વાત શી ? એક સામાન્ય પ્રહરી આ પ્રમાણે બોલે તે કેમ ખમી રહેવાય ? નાયબ કોટવાળે કહ્યું;—

“અય ! જુબાં સમાલકે બોલો. શક સખપર હય. તું કૌન હય કે તેરેપર શક ન હો.”

“અબી તેરા શક મીટાતા હું” કહી સીધીએ જમૈયો કેડેથી કાઢી નાયબ કોટવાળની પીઠપર ચાર કર્યો. પાંચ સાત જાણે વચ્ચે પડી તેનો હાથ પકડી લીધો અને પરાણે સીધીને રોક્યો, નહિ તો, કોટવાળના બાર ત્યાં ને ત્યાંજ વગાડી દેત.

એ વાત બરાબર ધ્યાનમાં રાખી ધમ્મો કરે છે.

અંદરની આંતુમાં પોલિસનો કિપાત ન હતો; પરંતુ ખરી રીતે જોતાં શકનું સ્થાન તો અંદરજ હતું. જનનાખાના આગળ ખોળખોનો પહેરો અહોનાત હતો. હવે જો કોઈ ગહારથી ચોર આવ્યો હોય તો તેમને અવશ્ય ખપર પડે, ખાંદો દાસીઓ પણ જાણ્યા વગર રહે નહિ. વાફ, હવે જો એમ માને કે કોઈએ અંદરખાનેથી ચોરી કરી છે તો તો ચોર અંદરનો અંદરજ છે. કારણકે ગહારથી કોઈનો આવવાનો સંભવ નથી. વળી વધારે મુશ્કેલ તો એ હતું કે ચોરી ક્યારે થઈ તે જાણવાનો સંભવ ન હતો. ચોરી તે રાત્રે થઈ કે દિવસે તે નક્કી કરવું સુધ્ધાં કઠણ હતું. આસફ-જંગે ખોળસરાહ મુગદને ખોલાવ્યો. મુરાદ ધણો જૂનો નોકર હતો. આસફજંગના વખતથી કામ કરતો હતો અને ધણો વિશ્વાસુ હતો. નવ્યામે તેને ધણી ખાખત પુછી ચેકસી કરી, પણ કંઈ પત્તો મળ્યો નહિ. આખરે એક પછા એક દાસીઓને ખોલાવી; તેમને પુછવાનું શરૂ થયું. દાસીઓ સઘળા દેશમાં સરખી. પછી તે મીઠી હિંદુસ્તાની ખોલનારી હો કે જંગલી બીલની જાતિની બાપા ખોલનારી હો. તેમજો ધાંધલ મચાવી મુકી, કોઈને પોતાની આખર હલકી પડી લાગી. તો કોઈને નોકરી પર પાણી ફરી વળ્યું જણાયું. કેટલીકે તો રહારોળ કરી મૂકી. ગમે તેમ પણ સઘળાની ઝડતી લેવાઈ, જૂઝાની લેવાઈ. પણ કંઈ વળ્યું નહિ. કેટલીકે કોઈને ગાળો ભાંડી; લેનારનું સત્યાનાશ જવાના શાપ આપ્યા. બધું થયું પણ નવ્યાખની વિપદ ટળી નહિ. જેને માટે આટલી બધી માથાકુટ કરી તે જાણસ મળી નહિ એટલુંજ નહિ પણ તે મળવાના પત્તાની વાસ પણ આવી નહિ.

ગમે તેમ કરી પત્તો તો મેળવ્યો એવો નવ્યાખનો નિશ્ચય દઢ

સેવક એન્ડ કંપની કોઈપણ ગ્રીન્ડ ડ્રુટક તથા જથ્થાબંધ જોઈ

થયો. હવે શું કરવું? નવ્વાળને તેની બરાબર ગમ પડે ના. નવ્વાળને વિચાર થયો કે બેગમોને પુછવું કે નહિ. આવી ચોરી ને ન પુછવું એ દીક નહિ. દાસ દાસીને પુછી બેસી રહેવું એમાં કંઈ વળે નહિ. બે-ગમોને પુછવામાં શું જાય છે? વખતે તેમણે કહ્તકને માટે તે લઇને સંતાડ્યો હોય તો? ના, પણ તે બંને કેમ. કુંચી તેમની પાસે રહેતી નથી. ઉઘાડવાની રીત પણ તેમને ખબર નથી તો પછી એ કાઢી લે શી રીતે? ગમે તેમ પણ બેગમોને પુછવામાં જાય છે શું? ચોકસી કરવી તો બરાબર કરવી. એમ અનેક વિચાર કરી આખરે બેગમોને પુછી જોવાનો વિચાર આસફજંગે કર્યો અને પોતાની મુખ્ય બેગમ સલિમા ખીખીના ઘરમાં દાખલ થયા.

સલિમા બેગમ વયમાં સહુથી મોટી અને નવ્વાળ આસફ-જંગની પ્રથમ પત્ની હતી. સર્વ બેગમોમાં જો કે તે મુખ્ય હતી ખરી, પરંતુ, સ્વામીના હૃદય-રાજ્યમાં તે મુખ્ય ન હતી. કેટલાક વખતથી સ્વામી સાથે મળવું થતું નહિ વા ભાગ્યેજ થતું. નવ્વાળ નવીન બે-ગમોના પ્રેમ-પૂરમાં તણાયા રહેતા એટલે પ્રથમ બેગમના મહેલે જવાની કુરસદ ઝાઝી મળતી નહિ. વાક્યતુર સલિમા નવ્વાળને જોતાંજ બોલી:—

“ મારા સીરતાજ ! આપ આજ રસ્તો ભૂલી આમ પધાર્યા કે? આજ ઉઠતાંની વાર કોઈ સારાતું મેંડું જન્યું હશે, નહિ તો અત્યા-રમાં આપનાં દર્શન ! ”

આ મીઠી વાતથી નવ્વાળનો નિશ્ચય ડગ્યો નહિ. તેમણે જવાબ આપ્યો;—“ઘણી આશ્ચર્યની વાત કે આવો ભારે મૂલ્યનો હીરો ઘર-તપાસી ઓછામાં ઓછા ભાવે ખરીદાને મોકલે છે.

માંથી ચોરાય ! હું એની તપાસમાં છું. ’

“ તપાસ ! તે અહીં શા માટે ? ” રોપમાં બેગમે જવાબ આપ્યો;—“ હું કંઈ કોટવાલ કે ફોજદાર નથી. આપની ચાવી પણ મારી પાસે રહેતી નથી, પછી ? ”

“ તે તો ખરું. પણ એક વાર બધાંને પુછી જોવું એમ નિશ્ચય કર્યો છે માટે આવ્યો છું. ”

બેગમનો મધુર અવાજ કંઈક કર્કશ જણાયો તેણે કહ્યું;—“તો આપ જ્યાં દિવસ રાત પડ્યા પાથર્યા રહો છો ત્યાં જમીને પુછો ને ? આપ મારો છાંયડો સુધ્ધાં જોતા નથી, મારે ત્યાં પધારવાનું નથી. પછી આપનું કોઈ કંઈ ચોરી જાય તે હું શું જાણું ? ”

“ બેગમ ! મારું કહેવું તેમ નથી. અંદર મહેલમાં, જનાન-ખાનામાંજ એ હીરો રાખવામાં આવ્યો હતો અને ચોરી પણ કોઈએ અંદરથીજ કરી છે. દાસી, આદી સંઘળાને પુછવામાં આવ્યું, તેમની ઝડતી પણ લેવાઈ અને હવે જે ખાનગર ન પુછીએ કે તેમની તપાસ ન કરીએ તો સારું દેખાય નહિ. ”

બેગમને રોપ આવ્યો તેણે આવેશથી ધ્રુજતા સ્વરે કહ્યું;— “હુજુર ! ખુલ્લુ કહોને કે આપને મારા પર શક છે. દાસીમાં ને મારામાં હવે શો ફેર રહ્યો છે ? હવે મારું રહ્યું છે શું ? મેં સંઘ-ળુંજ ગુમાવ્યું છે. માત્ર આ ચોરીનું આળ બાકી રહ્યું હતું તે પણ હવે પૂરું કરી લો. આંદાઓની ઝડતી લેવાઈ તો પછી મારી શું કરવા બાકી રહે ? હું પણ હવે એક બાંદી જેવીજ છું ને ? આપને તસ્દી

એક વખત કામ પાડતાંજ તમને કાળજી, નિયમીતમાં અને પ્રમા-

લેવાનું કામ નથી, હું મારી જાતે સર્વ આપને બનાવું છું. પછી ? ”
 રોષથી અભિમાનથી બેગમના હોઠ ધ્રુજતા હતા, શરીર કમ્પતું હતું,
 આંખો લાલ થઇ ગઇ હતી. આજ આ આઘેડ વયની બેગમમાં
 જુવાનીનો જ્વેશ ફરીથી આવ્યો જણાતો હતો. વેગ ભર્યા પગલે,
 ધ્રુજતા હાથે બેગમે પેટીઓ ઉઘાડી અને તેમાંની બધી ચીજો આ-
 સફજંગની સ્થાને કાઢી એક પછી એક ફેંકી. જરિયાન ઓઢણાં,
 મૂલ્યવાન ઇશ્વર, કીંમતી કંચવા, દાકાની મલમલના બદિયાનનો ગંજ
 થયો. અલંકાર છૂટા છવાયા વેરાયા, છત્તન કરતી સોના મહોરો
 ચોગરદમ વેરાઇ. ઝડપી શું લે ? તદ્દશ પૂરી થતાં પહેલાંજ નવ્વાખ
 આસફજંગ બોલ્યા ચાલ્યા વગર ચૂપ મ્હોંએ, ચોરની માફક ત્યાંથી
 નિકળી ગયા.

ખીજ બેગમોને મહેલે કંઇક જુદોજ પ્રકાર થયો. કોઇને આ
 ખાખતથી હસવું આવ્યું, કોઇને રડવું આવ્યું, કોઇને ત્યાં હસવું અને
 રડવું બંને થયું. કોઇને નવ્વાખના આવા વ્યવહારથી મારું લાગ્યું,
 કોઇએ હોય એમાં શું ? એમ કરી વાતને મનમાંથી કાઢી નાંખી. કો-
 ઇને આ નકામી ધાંધલમાં કેવળ મૂર્ખતા જણાઇ. આખરે નવ્વાખ
 હયજા બેગમના મકાનમાં દાખલ થયા. હયજા નવ્વાખની સહુથી
 વધારે માનીતી હતી અને મુખ્ય બેગમ અત્યારે તેજ હતી. નવ્વાખના
 જનાનખાનામાં આવ્યે તેને થોડોજ સમય થયો હતો. નવીન કુસુમ
 સમાન તેનું દેહસૌંદર્ય ખીલ્યું હતું. નવ્વાખના હૃદયરાજ્ય પર તે
 સંપૂર્ણ હકુમત ચલાવતી હતી. નવ્વાખ તેના ઘરમાં પગ મુકતાંની વાર
 કહેતા કે “ બેગમ ! અહીં આવતાં મારું સર્વ દુઃખ વિસારે પડે છે.

હીકપણુંની ખાત્રી થશે એવી સેવક એન્ડ કંપની ગેરંટી આપે છે.

સંસારની ઉપાધિ ભૂલી જઈ હું શાંતિ અહીંજ પામું છું.”

લયલા અસલ સિરકાશિયાની હતી. દૂનિયામાં દેહસૌંદર્યને માટે સિરકાશિયન સ્ત્રીઓની જોડી નથી. લયલાનું અનુપમ સૌંદર્ય પણ તેવુંજ હતું. તેના મામાપ આર્મિનિયામાં આવી વસ્યાં હતાં. લયલાનું ખરું નામ જીઓર્જિઆના હતું. નવ્વાખે તેનું નામ લયલા પાડ્યું હતું, અને સદગા તેને લયલા એમ કહેતા હતા. આવા અનન્ય રૂપથી નવ્વાખ લોભાય એમાં શો સંદેહ છે ? નવ્વાખને જોતાંજ શ્લેષ આંખ વાંકી કરી, રૂપાની ધુધરીના ઝંકાર સમાન મધુર સ્વરથી બોલી, “હીરાનો પત્તો હજી લાગતો નથી ? અરસોસ ! અરસોસ !”

આસફજે કહ્યું:—અરસોસ નહિ તો ખીજું શું ? દશ લાખ રૂપિયા આપી હીરા લીધાને હજી પંદર દહાડા થયા નથી, અને એટલામાં તે ચોરાઈ ગયો એ શું નાનીસુની વાત છે ? અને તે પણ ક્યાંથી ? જનાના મહેલના તલખાનાની અંદરની તીજેરીમાંથી ! ઉઘાડવાની યુક્તિ કોઈને માલમ નથી અને તે શી રીતે ચોરાયો ? એની શોધ ન લાગે એ દીક નહિ. જ્યાં સુધી પતો ન મળે ત્યાં સુધી એની તલાશ તો કરવીજ પડે. વળી, આજ તો એ છે, કાલ કંઈ ખીજું બને. કાલ કંઈ ખીજું ચીજ ચોરાઈ જાય તો ?”

“ખીજું શું ચોરાઈ જાય ?” લયલાએ પુછ્યું.

મજાકમાં નવ્વાખે ઉત્તર આપ્યો;—“ખીખી ! કોઈ આપને ચોરી જાય તો ?”

તીરછી નજર કરી મધુર સ્વરે એમ બોલી;—“મને ચોરી જઈ શું કરે ? મારું મૂલ્ય આજીવન દશ પાર લાખ રૂપિયા જેટલું છે ?”

કુસેલી આંચનાં પોલકાં, કેન્સી સાડી, કેન્સી છાપેલા મલમલના સાળુ.

નવ્યાએ લયલાનો હાથ ચુમ્યો અને કહ્યું:—ક્યાં તે પત્થરનો ઢુકડો અને ક્યાં તારું અનન્ય રૂપ ? સારી જહાનનું મુલ્ય તારી તુલનામાં રદ છે.”

“ ખર ! ” લયલાએ કહ્યું, —“ હજુર ! આ ચોરીની આખ-તમાં આપ શું કરવા ઇરાદો રાખ્યો છો ? ”

“ શું કરું ! બહાર પોલિસ તપાસ ચલાવે છે. અંદર મહેલમાં આ ખોજની મદદથી હું તલાશ કરું છું, દાસી ખાંદિયોની ઝડતી લીધી; પણ કંઈ મળી આવ્યું નહિ. બેગમોને પણ પુછવું તો જોઈએ જ ને ? કોઈને આથી માફ લાગે છે પણ લોક-નીતિને અનુસરી તપાસ ત્યાં પણ કરવીજ જોઈએ. કોઈને આમાં હક્ક મસ્કરી લાગે છે. ખાખી ! તમને શું લાગે છે ? તપાસ કરુંકની ? ”

“ વાહ ! શા માટે નહિ ? ” લયલાએ તરતજ નવાખ આખો, “ કોઈ દાસી પણ ચોરી કરી બેગમોના ઘરમાં જાણુસ ન પકડાવા મૂકી દે એ બનવાજોગ છે. ”

નવ્યાએ કહ્યું—“ લયલા તું ખરેખર બુદ્ધિમતિ છે. વાર, ત્યારે હું અહીં તલાશ કરું તો વાંધો નથી ને ? ”

લયલા ઉઠી ઉભી થઈ શીર ઝુકાવી, એક હાથ આંખોપર રાખી ખીજો છાતીપર રાખી નમન કરી બોલી—“ ઘણુંજ ખુશીથી, દિયો. જનથી, તલાશીનો હુકમ કરો ”

“ આ રંગ જોઈ નવ્યાખનું મન ચંચળ થયું. ઝટ ઉઠી બેગ-મનો હાથ પકડ્યો અને કહ્યું;—“ શોધ પછી કરીશું પણ પ્રથમ આ રૂપમાં હીરો ભરાઈ ગયો છે કે નહિ ? તે જોવા દો તો ? ”

વગેરે સ્ત્રીઓનાં કપડાં કાણુ મોકલે ? સેવક એન્ડ કંપની.

જેમ પાણીને પકડતાં આંગળીમાંથી સરી જાય તેમ લયલાનો હાથ નવ્વાખની મુઠીમાંથી સરી ગયો. લયલા દુર સરકી ઉભી. નવ્વાખ ટગર ટગર સામું જોઈ રહ્યા. કંઈક રોપ અને અભિમાનમાં લયલા બોલી—“આ શરીરની ઝડતી દાસી લેશે. અગર આપને દાસીનો વિશ્વાસ ન હોય તો ખોળાએ તે કામ કરશે.”

નવ્વાખનો ચહેરો કંઈક લેવાયલા જેવો જણાયો. લયલાએ કહ્યું “હાં, જ્યાં સુધી તપાસ પૂરી થાય નહિ ત્યાં સુધી માત્ર ચોરીનુંજ તહોમત મારા પર, ત્યાં સુધી આપ મારા શરીરને સ્પર્શ કરતા ના. એટલું કહી લયલાએ ચાવી દાસીના હાથમાં મૂકી પેટી પટારા ઉઘાડવા આજ્ઞા કરી.

નવ્વાખને આશ્ચર્ય લાગ્યું અને આનંદ પણ થયો. નવ્વાખે કહ્યું—“જો બધી બેગમો તારા જેવી શુદ્ધિમાન હોય તો આ ચોરી થાતજ નહિ.”

એક પછી એક ચીજો પેટીમાંથી બહાર પડવા લાગી. વિદ્વાસ અલંકારની સામગ્રીઓનો ઢગ થયો. એટલામાં એક પત્ર દાસીના હાથમાં આવ્યો. “હં, હં આ શું છે જોડે તો, આમ લાવ” કહી નવ્વાખે હાથ લાંબો કર્યો પણ એટલામાં લયલાએ તે પત્ર દાસીના હાથમાંથી ઝુટવી લીધો. એકવાર પત્ર જોઈ સહેજ હસી, નવ્વાખના હાથમાં મૂક્યો. નવ્વાખે પત્રને ઉઘાડી વાંચી જોવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ કંઈ વળ્યું નહિ. નવ્વાખે કહ્યું—આ કઈ ભાષામાં પત્ર લખેલો છે? મને તો કંઈ એમાં સમજણ પડતી નથી.”

“તમે કોણ જાણે કઈ ભાષામાં લખે છે તે હું પણ વાંચી

વીજાવતી અને દેશી દવાઓ વળતી ટપાલે અગાઅર પેક કરી

શક્તી નથી, ” એમને પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

નવ્વાએ કહ્યું:—આ કોનો પત્ર છે ? કોણે તને લખ્યો છે ? ”

“ હું અહીં આવી ત્યાર પહેલાંનો એ પત્ર છે. કોણે લખ્યો છે એ જાણીને આપ શું કરશો ? કારણ કે મારા દેશના માણસોને તો આપ જાણખતા નથી. ”

નવ્વાએ આ ખાખતમાં કંઈક સંદેહ જણાવ્યો. તેમણે કહ્યું:—
“ એ તો ઠીક, પણ, આ પત્ર એટલો જૂનો નથી; કારણ જૂનો હોય તો કાગળ ક્યારનોએ જીર્ણ થઈ ગયો હોય. ”

“ હજુર ! ” એમને હસ્તાં હસ્તાં જવાબ આપ્યો;—“ હું તો આપના મહેલમાં નવી છું, હું હજી સુધી તો જૂની થઈ નથી. ”

નવ્વાએ સંદેહ ટાળ્યો નહિ, નવ્વાએ કહ્યું:—“ એ પત્ર મારી પાસે રહેવા દો હું બહુમાથી પામે તે વંચાવી જોઈશ ” એમ કહી નવ્વાએ તે પત્ર પોતાના ખિસ્સામાં મુકવા વિચાર કર્યો. નવ્વાએ આ વિચાર અમલમાં આવી શક્યો નહિ, કારણ કે રમણી સાથે હામ લીટી નવ્વાએ તેને હંકારે એમ બનવું અશક્ય હતું. જેત જેતામાં લંચલાએ તે પત્ર નવ્વાએના હાથમાંથી છીનવી લીધો અને તેના ટુકડે ટુકડા કરી નાંખ્યા ક્રોધથી અધીર થયેલી લયલા બોલી;—“ આપની દાસી છું જાણી મારામાં કંઈજ બળ નથી એમ આપ ધરતા ના: મારો પૂર્વનો ઇતિહાસ આપને ન કહું એજ ઠીક છે. ”

કંઈક શરમાઈ શંકાશીલ મને નવ્વાએ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

૪.

જાણી શોધવું, પોલિસની ધમકીનું, ને કોટવાલના પીડનનું કંઈજ

મુંબઈથી કોણ મોકલશે ? સેવક એન્ડ કંપની, ગીરગામ; મુંબઈ.

પરિણામ આવ્યું નહિ. કાણે ચોરી કરી ? શા રીતે કરી વગેરે બાબતનો પતો ઉડતી અફવાથી કંઈ મળ્યો નહિ. એ હીરો ચોરનાર વેચવા જતાં પકડાશે એ માનવું પણ નિર્થક હતું. કારણ કે ચોરનાર એવી ભારે મૂલ્યની ચીજ જાહેર રીતે વેચી પોતાના પગપર કુહાડો મારે એ બનવાનો સંભવ થયો જોડો હતો. એવી ચીજ વાટે ઘાટે થોડી વેચાય છે ?

આસક્ષજંગલે ચટપટી મરી નહિ. કેમ મટે ? ચોરી કંઈ નાની સુતી ન હતી. નવાખે મુંબઈ તાર કરી એક ડિટેક્ટીવને જોલાવ્યો; થોડા વખતમાં એક આરાટૂન નામનો ડિટેક્ટીવ નવાખ પાસે આવી હાજર થયો. આપજંગલની સઘળી હકીકત સાંભળી તેણે કહ્યું.—
“ આપ શું કામ મને સોંપો છો ? ”

નવાખે આશ્ચર્ય પામી પુછ્યું;—“ શું કામ ! કામ ચોરીનો પતો મેળવવાનું બીજું શું ? તમને જે કામને માટે જોલાવ્યા છે તે.”

આરાટૂને કહ્યું;—“એ તો ખરું, પણ આપ જાણો છો કે અમે કંઈ ધંધર નથી. અમે જે કંઈ કરીએ છીએ તે નજરે જોઈને, શોધ કરીને, જે જાણવા જેવું હોય તે બે ચાર જણમાં મળી જઈ જાણી લઈને કરીએ છીએ. જે કામમાં મૂળથીજ હકીકત જેવું લાગે છે તે કામ હાથમાં લેવામાં માલ શો ? ”

નવાખે પૂછ્યું;—“ તમને આમાં વિઘ્ન ક્યાં જણાય છે ? ”

“ આપજ વિચાર કરી જુઓ ને. એક ઠેકાણાની ચોરી એજ ઠેકાણે પકડાય એમ કંઈ નથી. મારામાં કંઈ અઘોષિકતા છે એમ પણ નથી. જે જગ્યાએ ચોરી થઈ હોય તે જગ્યા જોવી જોઈએ. જેના

અતર, સુગંધી નેત્ર, ખુશખોદાર મેન્ટ, હેરકુશ, પોમોડ, ટ્રાન્સમેગીક,

પર સદેહ હોય તેનાપર ખારીક તપાસ રાખવી જોઈએ. કોઈ એ ચાર જાણુને પુછપરછ કરવી પડે. પછી જે યુક્તિથી કામ થવાનો સંભવ હોય તે યુક્તિ કામે લગાડવી પડે. આપની ચોરી જનાના-મહેલમાં થઈ છે ત્યાં પરપુરૂપને જવાનો નિષેધ છે ત્યાં હું શું કરી શકીશ ?”

આરાટુનનું કહેવું છેક ખોટું ન હતું. નવ્વ.એ થોડી પણ વિચાર કરી કહ્યું;—“ એનો શો ઉપાય કરવો તે મને સુજતું નથી. અંદર મહેલમાં પરપુરૂપને જવા દેવાય એ ખતે નહિ; કારણ કે, તેમ કરવામાં આશ્ચર્યા કાંકરા થાય. ચોરીનો પત્તો તો મેળવવોજ જોઈએ. એક ઉપાય છે. બેગમોને હું ખીજ વાડીમાં મોકલી આપું. તમારે જે અંદર જોવું હોય તે બંને જોઈ લો. દાસી ખાંદીઓને તમારે જે કંઈ પુછવું હોય તેમાં કોઈ જાતનો વાંધો નથી. માત્ર બેગમોને જોવા કે પુછવા નહિ મળે, પરંતુ તેમના સંબંધમાં કંઈ જાણવું હશે તો હું તમને જણાવીશ. ”

“ બેગમ સંબંધી કંઈ હકીકત આપને પુછવી પડે તો એમાં વાંધો તો નહિ પડે ને ? ”

“ કંઈજ નહિ. ”

“ વાર, આ સિવાય આપને હું એક અરજ ગુજારું છું; કે આ કામમાં મને કદાચ વિજય ન મળે તો આપ નિરાશ થતા ના, કારણ એ છે કે ડિટેક્ટીવે ચોરીની ખાતરમાં જે જે હકીકત મળે તે સઘળી જાણવી જોઈએ. જેના ઉપર શક હોય તેના પર ખારીક તપાસ રાખવી જોઈએ. એ સઘળાને જોવા અને જાણખવા જોઈએ. આ બધું ખતનું

જેવી સુગંધી ગીજો સુખધથી દ્રાણ મોકલે? સેવક એન્ડ કંપની,

અહીં અશક્ય છે. અને આવી હાલતમાં મારાથી જે બનશે તે હું કરીશ. વાર, હજૂરને એક વાત પુછવાની છે.”

“ એક ને બદલે દશ પુછોની. ”

“ આ ચોરીની બાબતમાં આપને કોનાપર શક બન્ય છે ? ”

“ કોઈના પર નહિ. ”

“ ત્યારે મારે હવે બધા પરજ શક સમજી લેવાંતો. દેવડી પરના સંત્રીથી માંડી અંદર મહેલની બેગમો સુધાં પર મારે સંદેહ રાખવો પડશે. ”

નવાબે રસિકતાથી જવાબ આપ્યો;—“તો મને શું કરવા બાકી રાખો છો ? મારા પર પણ શક લાવો. ”

“ મને જે વખતે જેના પર સંદેહનું કારણ જણાશે તે વખતે હું તે આપને કહીશ. આ કામમાં માહું લગાડે ચાલે નહિ. આપને કંઈ ગુમ હકીકત પણ પુછવી પડે તો તે જણાવવી પડશે; નહિ તો આ કામ મારાથી નહિ બને. એમ હોય તો અત્યારથીજ આ કામ હાથમાં ન લઉં. ”

“ તે તો જાણું. તમને જે હકીકત જાણુવી જરૂર લાગે તે બેલાશક પુછજો. ”

“ હીક. આ સિવાય બીજી એક વાતની મંજૂરી આપને આપવી પડશે. જે જરૂર પડે તો આપની પરવાનગી લઈ એક સ્ત્રી ડિટેક્ટીવને બાંદી તરીકે રાખવી પડશે. તે અંદર મહેલમાં રહેશે અને તે તેની મરજીમાં આવે ત્યારે આવજા કરી શકશે. એના આ કામમાં કોઈ તેને હરકત કરી શકશે નહિ. એટલુંજ નહિ પણ કોઈ બેગમને તે

પ્રાધમસના સુક્ષ્મા અને તેનો કાંઈપણ સામાન જેમ તપાસી મુંબઈથી

ખાંદા અપ્રિય લાગે તો પણ તેને તેનાથી કાઢી મુકાશે નહિ.”

નવ્વાખે કહ્યું;—“પણ હું પોતે તમને જે હકીકત જોઈએ તે પૂરી પાડવા તૈયાર છું. તો પછી બેગમોની પુઠે એ ખાંદા મુકવાની શી જરૂર છે ?”

“હુમૂર ! જે હકીકત આપને ખબર નથી તે આપ મને શી રીતે કહી શકશો ? કેટલીક હકીકત આપ જાણી શકો નહિ તે ખાંદિયો સારી રીતે જાણી શકે, એ શું બનવાજોગ નથી ? આમ કરવામાં કંઈ વાંધા જેવું નથી.”

નવ્વાખ આખરે આ વાતને સંમત થયા પણ પુછ્યું કે;—
“ત્યારે તમારું એમ માનવું છે કે ચેરી કોષ્ટએ અંદરથીજ કરી છે ?”

આરાટ્ટને કહ્યું;—“અત્યારે હું તે કંઈ કહી શકું નહિ પણ ચેરીના પતો તો અંદરથીજ મળશે.”

આસફજંગે બેગમોને વાડીમાં મોકલી આપી. દાસી અને બોબાઓ તેમની સાથે રવાના થયા. આદમાં નવ્વાખ આરાટ્ટને અંદર મહેલમાં લઇ ગયા.

પ્રથમ તેઓ તડખાનામાં ગયા ત્યાં આરાટ્ટને તિજેરી નજરે પડી. આરાટ્ટને બરાબર તેને તપાસી. તિજેરી ઉઘાડવાની જગાએ કોષ્ટ પણ જાતવું ચિન્હ ન હતું. નવ્વાખને તે તિજેરી ઉઘાડવા કહ્યું. તિજેરી ખંધ કરી નવ્વાખના હાથમાંથી ચાવી લઇ આરાટ્ટને પોતે તે ઉઘાડી અને નવ્વાખને કહ્યું;—“આપ કહેતા હતા કે તિજેરી બોલવાની યુક્તિ કોષ્ટને માલમ નથી. એ કંઈ ભારે વાત નથી. એક વખત કોષ્ટ આપને તિજેરી ઉઘાડતાં જૂએ કે ઝટ તે સમજી જાય એવી છે.

કોણ મોકલે ? સેવક એન્ડ કંપની; ગીરગામ મુંબઈ.

જ્યારે આપ આ તિજેરી ઉઘાડો તે વખતે કોઈ માણસ આપની સાથે હોય છે ખરું કે ? આપને આ તિજેરી ઉઘાડતાં કોઈએ દીઠેલા ખરા કે ? ”

“ શા માટે નહિ ? કોઈ કોઈ વખત કોઈ એગમ હાજર હોય. કોઈ વખતે બાંદિ પણ હોય. ”

“ આપ આ હીરો ખરીદ કરી આમાં રાખો છો એ વાતની તેમને ખબર ખરી કે ? ”

“ આવી વાત છૂપી રહે ખરી ? બધા જાણે છે કે હું એ હીરો આ તહખાનાની તિજેરીમાં રાખતો હતો. ”

“ આ તિજેરીના અંદરના ભાગમાંના અમુક ખાનામાં એ હીરો મુક્યો તે વખતે કોણ હાજર હતું ? ”

“ લયલા એગમ ! દાસી એકાદ સાથે હતી કે નહિ તે ખરાખર સ્મરણમાં નથી. ”

“ એ એગમ સાહેબ કેટલા સમયથી બહાર છે ? ”

“ ત્રણેક માસથી છે. ”

“ દેખાવમાં ? ”

“ દેખાવમાં ઘણીજ સ્વરૂપવાન છે. જિનનની દૂર પણ તેના મોં આગળ લાજ મરે. ”

“ તેઓ બુદ્ધિમાં પણ તેવાંજ છે. ”

“ અસાધારણ બુદ્ધિમાન છે. ”

“ ઉમર કેટલી હશે વાર ? ”

ગંધકાક, મોજાં, રમાલ, સ્વેટર, ખચ્યાંની કિનની ટોપી મુંબઈથી

“ એકવીસ બાવીસ. ”

“ જાતે ? ”

“ આર્માની ”

“ તેઓનું એહીં આવવું શી રીતે થયું ? ”

નવ્યાળ સરકારનાં ભરાં ઉચાં ચઢ્યાં પણ પળમાં મોઢું ઠેકાણે આણી હસતાં હસતાં કહ્યું;— તે જાણવાની હું જરૂર વિચારતો નથી.

આરાદ્દન સમજી ગયો. તે જાણતો હતો કે ધનવાન નવ્યાળના જતાનખાનામાં રૂપવતી રમણીઓને ખરીદવામાં આવે છે. આ વાત છોડી દઈ આરાદ્દને પુછ્યું;—

“ એમનો પૂર્વવૃત્તાંત આપ જાણો છો ? ”

“ ના. ”

“ જાણવાનો કંઈ ઉપાય છે ખરો ? ”

“ મને લાગતો નથી. ”

“ એમની તસ્ખીર આપની પાસે છે ? ”

કંઈક વિચારમાં પડી નવ્યાળે ‘ના’ કહી.

“ હીરો તિબ્બેરીમાં રાખતી વખતે તેમની સાથે કોણ દાસીઓ હતી ? ”

“ દાસી સાથે હતી કે નહિ તે ધ્યાનમાં નથી. ”

“ એમ સાહેબાની ખાસ બાંદિયો કેટલી છે ? ”

“ એ બાંદિયો હર હમેશ તેની પાસે રહે છે તે સિવાય કેટલીક બીજી દાસિયો પણ છે. ”

કોણ મોકલે ? સેવક એન્ડ કંપની-ગીરગામ; મુંબાઈ.

આરાટ્ટને તડખાનાની ખસાર આવ્યો. તડખાનાને બે ત્રણ દરવાજા હતા. દરવાજાની રહામે ખૂલ્લું આંગણું હતું. અહીં આનુષ્ઠાન બેગ-મેને રહેવાનાં મકાન હતાં. દરવાજાની બરાબર રહામે જે મકાન હતું તેની પાસે જઈ નવાબને પુછ્યું:—“ આ કોનો મહેલ છે ? ”

આસફજે જવાબ આપ્યો:—“ મૂખ્ય બેગમ બાતુ સલિમાનો.”

“ તેઓ કેટલા વખતથી અહીં છે ? ”

“ ત્રીશ પાંત્રીશ વર્ષથી. ”

આરાટ્ટને બીજાં બે એક મકાન એજ પ્રમાણે તપાસ્યાં. પછી નવાબને પુછ્યું:—“ લયલા બેગમનો મહેલ ક્યાં છે ? ”

“ મારી સાથે ચાલો. આ બાબુએ છે. ” એમ કહી નવાબ આરાટ્ટને લયલા બેગમના મહેલમાં લઈ ગયા. આ મકાનની અડોઅડ બીજું મકાન નહતું. સલિમા બેગમના મકાનથી તડખાનું જેટલું દૂર હતું તેટલુંજ લયલા બેગમના મકાનથી પણ હશે. બેગમનું મકાન તપાસી જોયું. દાસિયોનું સ્થાન પણ તેજ પ્રમાણે જોઈ લીધું, અંતે ખસાર આવી આરાટ્ટને નવાબને પુછ્યું:—“ ક્યારે ચોરી થઈ તે આપ કહી શકો એમ નથી ? ”

“ શી રીતે કહી શકું ? તમેજ વિચાર કરી જુઓ કે એ હીરો તીજેરીમાં મૂક્યા પછી પંદર દિવસ સુધી મેં તીજેરી ઉઘાડીજ નથી. જ્યારે ઉઘાડી ત્યારે જોઈ તો હીરો ગુમ. ”

“ જેટલા દિવસ આપે તીજેરી ઉઘાડી નહિ, તેટલા દિવસ ચાવી ક્યાં હતી ? ”

અગ્રેજી. ગુજરાતી. મરાઠી ચોપડીઓનો ઓર્ડર આપવા માટે ખાત્રી

“ જેમ હમેશ મારી પાસે હોય છે તેમ હતી. ”

“ શત્રે ? ”

“ રાત્રે મારા બિચાના તળે રહે છે. ”

“ આજકાલ આપનું સૂવાનું ક્યાં હોય છે ? ”

“ અંદર મહેલમાં, કોઠક દિવસ બહાર પશુ હોય. ”

“ આપ બરાબર યાદ કરીને કહો. ”

“ તો હું કહું છું કે અંદર મહેલમાં. ”

“ અંદર મહેલમાં કોને ત્યાં ? ”

“ લયલા બેગમના મહેલમાં. ”

“ એક વાત આપને પુછવી જરૂરતી છે, આપ મનમાં કંઈ લાવતા નહિ. આપ રાતે મઘપાન કરો છો ખરા ? ”

“ ભોજન સાથે થોડો. ”

“ કોઈ વખતે કંઈ કારણસર વધારે થાય ખરા ? ”

“ કોઈ વખત ભાગ્યેજ. ”

“ વાર, આપનો પીવાનો મઘ કોણ રાખે છે ? ”

“ જે બેગમને મહેલે સૂવાનું હોય તે બહારથી મંગાવી આવે છે. ”

“ આવે જે તપાસ કરી તેમાં કોઈ બેગમના મહેલમાંથી શંકા આવે એવી કંઈ ચીજ મળી છે ખરી ? ”

“ કંઈજ નહિ. ” ફરી જાણે વિચારમાંથી જાગી ઉઠ્યા હોય તેવા દેખાવથી નવ્વાબે કહ્યું:—“ લયલા બેગમની પેટીમાંથી એક ચીટ્ટી મળી હતી. ”

લાયક અને પ્રમાણીક વેપારી કોણ? સેવક એન્ડ કંપની; ગીરગામ-મુંબઇ.

“ એ ચીટ્ટી ક્યાં છે ? ”

“ બેગમે ગુસ્સામાં ફાડી નાંખી. મારાથી તે વાંચી શકાય તેમ ન હતી. ”

“ એ ચીટ્ટીના ટુકડા પણ હાથ લાગે એમ નથી ? ”

“ પાછળથી મને ખબર મળી કે બેગમે તે સર્વ એકલી કરી પાળી નાંખી હતી. ”

આરારૂને કહ્યું:—“ બેગમોને પાછાં જેમ જે મહેલમાં રહેતાં હતાં તે પ્રમાણે રહેવા આજ્ઞા કરો. તેઓ ખીજે સ્થાને હશે તો પત્નો મળશે નહિ. ”

૬.

બેગમે મહેલાંની માફક આવી પોતપોતાના મહેલમાં રહેવા લાગી. એક નવું કૌતુક તેમની નજરે પડ્યું. અંદર મહેલમાં એક નવી દાસી આવીને રહેવા લાગી હતી. તેનું નામ હતું રૂહાની. ઉમ્મર તેની ઝાઝી ન હતી. વાતચીત તે હિંદુસ્તાનીમાં કરતી પણ અમાં સાફ ન હતી. બેગમોને જણાવ્યું કે નવ્વાએ ખૂદ તેને નોકરીએ રાખી હતી. આ જાણી બેગમોને રહેજ માફું લાગ્યું કારણ કે દાસીને રાખવી કે ન રાખવી એ બેગમોનું પોતાનું કામ હતું. આ જૂના રીવાજ વિરુદ્ધ વાતથી તેમને ખોટું લાગે એમાં નવ'છ શી ? રૂહાની ગમે તે મહેલમાં આવ જ કરતી. બેગમ ન હોય ત્યારે આમ તેમ ચીજો તપાસી જોતી. બેગમ લયલાના મહેલપર તે વધારે આરીક તપાસ રાખતી જણાતી હતી. લયલાએ એક દહાડો રૂહાનીના દેખતાં દાસિને કહ્યું;—
“ ખૂદ નવ્વાએ એને રાખી છે તો એની મરજીમાં આવે તે વખતે

હેન્ડબીન્ડ, કાર્ડ, કંકોત્રી, નોટપેપર, કવર, વીઝીટીંગ કાર્ડ, સુશોભન

મારા મહેલમાં આવવા જવા દેવી, સમજી ? ” રૂઢાનીએ જાણ્યું ને ખીજી બેગમોની માફક લયલા બેગમનું મન શંકાશીલ નથી. ”

રૂઢાની કોણ છે ? શા માટે તેને રાખવામાં આવી છે એ ખીનાની કોઈને ખબર હતી નહિ. માત્ર ચતુર લયલાને આ બાબતમાં શક ઉત્પન્ન થયો હતો કે આમાં માનો ન માનો કંઈ ભેદ છે. ચોરીનો પત્તો મેળવવા એક જાણુ ફિરંગી આવ્યો છે એ વાત જાની રહી ન હતી. યુદ્ધિમતિ લયલા નવ્યાખ પાસેથી જાણી શકી કે રૂઢાની એ શોધ કરવા આવેલ ડિટેક્ટીવનું માણસ છે. રૂઢાની પોતાના સંબંધમાં, કે પોતે ને કંઈ કરતી હતી તેના સંબંધમાં એક અક્ષર કોઈને મ્હોં-એ કાઢતી નહિ. આટલું જાણી જાત તો લયલાનીજ હતી, કારણ કે રૂઢાનીનો ઉદ્દેશ્ય લયલાથી જાણીતો હતો; પરંતુ લયલા ને રૂઢાની સઘળા પર તપાસ રાખતી હતી તેના પર તપાસ રાખે છે એ વાત રૂઢાની જાણતી નહિ.

લયલાએ જોયું કે રૂઢાની પોતાની મરજીમાં આવે ત્યારે ખહાર જાય છે અને મરજી પડે ત્યારે અંદર આવે છે. સિપાઈ કે ખોજ કોઈ તેને રોકતું નથી. આનું કારણ શું તે જાણવા લયલા બેગમે પ્રયત્ન કર્યો. એક દાસી મારફત તેને ખબર મળી. આ દાસીએ તે વાત એક પહેરેગીર પાસેથી જાણી લીધી હતી, કારણ કે, એ પહેરેગીર તે દાસીમાં અનુરક્ત હતો. રૂઢાનીને નવ્યાએ પોતાની મહોરની એક વીંટી આપી હતી અને તે બતાવે કે કંઈ પણ પૂછા પાછ્યા વગર તેને જવા દેવામાં આવતી હતી. હિંદુસ્તાનમાં મોગલાઈનો અંત આવવા પછી તેની ઝાકઝમાઈનાં ચિન્હ થોડે ઘણે ઠેકાણે બાકી રહેલાં

છપાવીને કોણ મોકલે ? સેવક એન્ડ કંપની, ડૉ. ગીરગામ; મુંબઈ.

જણાય છે. ભોગલાઇ વૈભવનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ કોઇ રથજે મળે એમ નથી; પરંતુ, હૈદરાબાદમાં એનો સારો આભાસ નજરે પડે છે. ઐશ્વર્ય અતુલ છે. ભોગવિદ્યાસની સામગ્રીની ખોટ નથી. હૈદરાબાદમાં દરેક ખાખતમાં બીજાં શહેરો કરતાં કંઈ ફેર નજરે પડે છે. હિંદુસ્તાનના કયા શહેરમાં ફેરીવાળા મોજ વેચતા નજરે પડે છે? પણ હૈદરાબાદમાં તો ફેરીવાળા “મોજ હ્યો મોજ” કરતા ખૂબ મારે છે. જો આ મોજનો ભાવ ન પૂછો તો કેવા પ્રકારની મોજ તે ખબર પડે નહિ.

જ્યાં આટલો વૈભવ છે ત્યાં દરિદ્રતાનો પણ છેડો નથી. બિખારીઓ હૈદરાબાદમાં ખેસુમાર છે. એક દિવસે એક બિખારણી આસફ-જંગના દરવાજા આગળ આવી ઉભી રહી. અંદર મહેલમાં ખેગમો પાસે બીજા માગવા જવા આજીજી કરવા લાગી. બીખારણુ વચમાં યુવાન હતી. સંત્રીએ તેને અંદર જવા દીધી નહી. ઘણી સતાવી. તે પણ જખરી કે આખરે પગે પડી રડી કકળી અંદર જવા રમ મેળવી.

ખેગમોના મહેલ આગળ જઈ કોઈને ગીત ગાઈ રીઝવી તો કોઈને રસના ખે ચૂટકા સંભળાવી ખૂશ કરી, ખે પૈસાની પ્રાપ્તિ કરી. ફરતાં ફરતાં તે લયલા ખેગમના મકાન આગળ આવી અતે-તેણે એક ગાન છેડયું.

“ મુઝે કયા કિયા તુને ખતાદે પરી

મેરા ચેન ગયા મેરી નીંદ ગઘ;

મેરા હોશ ગયા, મેરી અકલ ગઘ

મેરા ચેન ગયા, મેરી નીંદ ગઘ

નહીં સંજો કરાર હય દીલકો જરી

તેરે દેખે જિના મુઝે એક ઘડી. ”

વાર્તા, નિબંધ, ચરિત્ર વગેરેનાં સારાં પુસ્તક લખો તો સેવક

ભીખારણી આ પ્રમાણે ગાન ગાતી હતી. પણ અંદરખાનેથી તેનો હેતુ ખીજો હતો. ગાનારીનું ગળું પણ મિઠું હતું અને ગાતી વખતે બેગમોના સ્હામું ટીકી ટીકીને જોઈ રહેતી. ગાન પુરું થયું. બેગમે પુછ્યું;—“ અલી અલી દરવાજા આગળ કેમ ઉભી છું. ? ”

ભીખારણે હસી જવાબ આપ્યો;—

“ બેગમ સાહેબા, ભીખને માટે. સ્તો-પણ એ ખીજને એમ કહેવાનું અહીં તો—”

ભીખારણે એક ખીજનું ગાન છેડ્યું. ગાનની દૂકો જરાજર બધાના સાંભળવામાં આવી પણ મમાર્થ લાગુ લાગતીને હતો તે કોઈ સમજ્યું નહિ. “ પરસોં પરસોં—મીલના પરસોં પરસોં ” એ છેલ્લી લીટી હતી.

એક દાસી ઉભી ઉભી ગાન સાંભળતી હતી. બેગમે કંઈ કા-મની માશે તેને ખીજો મોકલી દીધી. દાસી ગઈ કે તરતજ ભીખારણે એક ચીટી પોતાનાં વસ્ત્રમાંથી કાઢી લયલા બેગમના હાથમાં મૂકી. બેગમે વાંચી કહ્યું; “ અચ્છા; પરસોં હીં સહી. ”

ભીખારણે કહ્યું “ ચીટીનો જવાબ નહિ આપો ? ”

બેગમે કહ્યું;—“ ના, આજ કદાચ તું એમ કરતાં સપડાઈશ. ”

એટલામાં દાસી ત્યાં આવી લાગી. બેગમે ભીખારણને થોડી સોના મહોર આપી.

ભીખારણે જ્યારે દાખલ થઈ તે વખતે રૂહાની અંદર ન હતી. તેણે આવતાંની વાર જોયું કે ભીખારણ લયલા બેગમના મહેલથી આવે છે. રૂહાનીએ જલ્દી જલ્દી ખોળ પાસે જઈ ભીખારણની ઝડતી લેવા આજ્ઞા કરી.

એન્ડ કંપની તે છપાવી પ્રગટ કરશે. ડૉ. ગીરગામ-મુંબઈ.

ભિખારણુ જતી હતી એવામાં ખોળઓએ તેને પકડી. અને કહ્યું;—“ શું લઈ જાય છે? બતાવ.”

ભિખારણુ કહ્યું;—“ લઈ જવાનું શું હોય? આ ખેગઓએ જે ભીખ આપી છે તે. ખીજું શું છે મારી પાસે ? હું શું ચોર છું ?”

ખોળઓએ તેની ઘણી ઝડતી લીધી, પરંતુ ભીખમાં મળેલું હતું તે સિવાય કંઈ મળી આવ્યું નહિ. ભિખારણુ ખોળને ગાળા દેતી પસાર થઈ ગઈ.

રૂહાની સમજ કે ખેગમે કંઈ પત્ર આપ્યો નથી. તે મનમાં ખેગમની બુદ્ધિની તારિફ કરવા લાગી.

૮.

એએક દિવસ પછી લયજાએ એકાંતમાં રૂહાનીને બોલાવી પુછ્યું;—“ આ જે હીરો ચોરાયો છે તેના સંબંધમાં કંઈ સાંભળ્યું છે ખરું ? ”

રૂહાની જણે કંઈ જાણતી ન હોય તેમ બોલી;—“ આ.જે બધાં વાતો કરે છે કે ચોરી થઈ છે તેજ; બાકી, હું તો હમણું આવી છું. મને શી ખબર પડે ? ચોરી થઈ ત્યારે તો હું અહીં હતી પણ નહીં. ”

“ હા, તે તો ખરું પણ બધી દાસિયોપર સંદેહ આવે છે. તું જરા બુદ્ધિવાન છે. આપણે બન્ને મળી ચોરીની તપાસ કરીએ તો કંઈ પત્તો મળે ખરો? ”

તમારે પુસ્તક છપાવવું હોય તો પુક્ર તપાસવાનો તથા છાપખાનાનો

“ બેગમ સાહેબા ! હું તો આપની દાસી છું, આપ જે કહે તે કરવા તૈયાર છું પણ આપને શક કોના પર આવે છે વાર ? ”

“ જ્યાં સુધી પાકો સંદેહ થાય નહિ ત્યાં સુધી કંઈ કહેવામાં અર્થ નહિ. પણ મેં એક ઉપાય શોધી કાઢ્યો છે. ”

“ શા ? ”

“ આજ રાતે કહીશ. પણ વાર તું રાતે ક્યાં સુધી રહે છે ? ”

“ જે પડી રહેવાનું મળે ત્યાં સુધી રહું. બીજી દાસિયો મને જરા દાર પડવા દેતી નથી. ”

બેગમના મહેલની બહાર એક નાની ડ્રોટડી હતી તેમાં કોઈ સુધ રહેતું નહિ. બેગમે ત્યાં રૂહાનીને સુવા કહ્યું અને બોલી: “ જરૂર પડે અને હું બોલાવું તો તારે તરત આવવું. ”

રૂહાનીને તો એજ જોઈતું હતું. લયલા બેગમ ઉપર નજર રાખવા આરાટ્ટનની આજ્ઞા હતી. બેગમ ખૂદ તેને પોતાની પાસે બોલાવી રહેવા કહે તો રૂહાની શું કરવા ના પાડે ! સંધ્યાકાળ પછી નવ્વાબ આજ લયલા બેગમને મહેલે ગયા. આજ બેગમે અલંકાર વસ્ત્રથી શરીરને ઉમદા શણગાર્યું હતું. આજ તેની પ્રકૃતિ પણ ઘણીજ ખૂશ હતી. બેગમને જોતાંજ નવ્વાબે દિવાને હાફેઝમાંની નીચેની પંક્તિ ધીમેથી ગાઈ—

“ શાયદ દિલરૂપાય મન, મિ કુનદ અજબશાય મન;

નકશ નિગાર રંગબૂ તાબ ખતાબ નૌખતો ”

બેગમે હસતાં હસતાં લોલ કટાક્ષ કરી પ્રત્યુત્તર આપ્યું:—

બંદોબસ્ત કાળ કરશે ? સેવક એન્ડ કંપની, ગીરગામ મુંબઈ

“આંદિ સખા ચૂખ ગુંજરી, ખરસર કેજ આંપરી
કિરસયે હાકિજશ મુન્દ તાગ ખતાગ નૌ ખનો. ”

આસકજગે અત્યાર સુધી લયલા બેગમને આવા ખૂશ મિઝ-
જમાં કદી જોઈ નહતી. આજ દિવસ પર્યંત લયલાએ પોતાના
રૂપની ઉન્માદકારી મોહિનિ નવ્યાખને ખતાવી નહતી. નવ્યાખનું દિલ
આજ લયલાના ચિત્તહારી રૂપથી ઘાગુંજ ખૂશ થયું હતું. વાળુ પુર્વે
નવ્યાએ હમેશ માફક થોડો મદિરા પીધો. ભોજન પુરૂં થયા પછી
દાસીઓ ચાલી ગઇ. લયલાએ પોતે પોતાને હાથે એક મદિરાનો
ગ્લાસ નવ્યાખને પાચો. આ મદિરામાં નીશો ભેળવેલો હતો. પીધા
પછી તરતજ નવ્યાખને ઉંધ આવી ગઇ.

બે પહોર રાત થઇ. સઘળા ઉંઘી ગયા કે તરતજ લયલાએ
નવ્યાખના ખીરસામાંથી તિજેરીની ચાવી કાઢી રૂહાનીની કોટડીમાં
જઇ તેને હાક મારી. રૂહાની તો જાગતીજ હતી. આંખો ચોળવાનો
ઢોંગ કરી ઉઠી. બેગમને સ્થેજ હસવું આવ્યું અને બોલી;—“ તું ગુપચુપ
માઁ સાથે આવ. ”

“ ક્યાં જઇશું ? ”

“ તું બોલ ના, ગુપચુપ મારી સાથે ચાલ હું રસ્તો ખતાવું છું. ”
રૂહાનીને સાથે લઇ લયલા તહખાના આગળ આવી. બારાણું ઉઘાડી
ખને જણ અંદર દાખલ થયાં. પછી પાછુ બારાણું વાંસી દીધું અને
એક ખતી સળગાવી અને કહ્યું;—

“ જો આ તિજેરીમાં હીરો હતો. ”

“ તિજેરી જોવાથી શું હીરો મળે એમ છે ? ”

“ કાલુ જાણે ! એક વાર ઉઘાડી તો જોઇએ ? ”

નીશાળમાં ચાલતી ચોપડીઓ, બ્રેઝગનો સામાન, સ્ટેશનરી વગેરે

હયલાને તીજંતરી ઉઘાડતાં જોઈ રૂહાનીએ પૂછ્યું;—“ આ શું બીબી ! આપને આ ચાવી ક્યાંથી મળી ? ”

“ નવ્યાખ ઉંધી ગયા છે, મેં તેમની પાસેથી કાઢી લીધી. ”

“ નવ્યાખ માગશે તો ? ”

“ હમણું જાગે એમ નથી. ”

રૂહાનીએ તિવ દષ્ટિથી બેગમના રહામુ જોયું. જોતાંજ તેના મનમાં એક પ્રકારનો ભય ઉત્પન્ન થયો. હયલાએ પોતાના વસ્ત્રના છેડામાંથી હીરો અને પત્ર બહાર કાઢ્યો. દીવાના પ્રકાશની અનેક રશમી રૂહાનીના મ્હોંપર રમવા લાગી. તેણે કહ્યું;—“આટલા બધા દિવસ હીરો તમારી પાસે હતો અને નવ્યાખે તે ચોરાઈ ગયો છે જાણી દૂનિયા ઉથલપાથલ કરી નાખી ત્યાં સુધી તમે કંઈ બોલ્યાં નહિ એ બધું તમારું કેવું કૌતક કહેવાય ! ”

“ મારી પાસે હતો એ કહેવાની જરૂર નહતી. હું કહી દેત તો તને ધનામ ક્યાંથી મળત ! તું નવ્યાખને અને ફિરંગીને કહેજે કે હીરો તો જ્યાં હતો ત્યાંનો ત્યાંજ છે. ”

ફિરંગીનું નામ હયલાને મ્હોંએ સાંભળતાંની વાર રૂહાનીનું મ્હોં શીકું પડી ગયું. તેના મનમાં એવો તો ટ્રાસ્કો પડ્યો કે તેનાથી એક શબ્દનો ઉચ્ચાર પણ થઈ શક્યો નહિ. હયલા તેની રહામુ હસી બોલી;—“ બીબી એક કૌતક તને બતાવવાનું છે. તું તારાં કપડાં કાઢી નાખ. આપણે કપડાં અદલ અદલ કરીએ. ’

“ બીબી ! બીબી ! આ શું કરો છો ? ” બયથી કાંપતી રૂહાની બોલી;—“ મને ખબર જવા દો નહિ તો હું ખૂબ પાડી સજાગને

કોણ મોકલી આપે ? સેવક એન્ડ કંપની; ગીરગામ; મુંબઈ.

એકઠા કરીશ.” લયલા ઝટ ફટા એ ડગલાં આગળ વધી; પોતાના ડાબા હાથે હાનીતું મુખ દાખ્યું અને જમણા હાથમાં તિક્કણ કઠાર લીધી. તેના અંગમાં જાણે વિષની જવાળા જળતી ન હોય તેમ ભાસ થતો હતો. છંછેડાયેલી સાપણુની માફક ગુસ્સો કરી બોલી:—જો જમ મારીશ તોપણ બહાર સંભળાય એમ નથી, છતાં તારી ખુમ પહેલાંજ આ કઠારથી છાતી વીધી નાખીશ. જો તને તારો પ્રાણ બચાવો હોય તો મૂગી મૂગી હું કહું તેમ કર.”

પ્રાણ સહુને પ્રિય હોય છે. પણ રૂહાનીતે તે અત્યંત પ્રિય હતો. વિકાળ વાઘણુ જેવું લયલાનું રૂપ જોતાં રૂહાનીની જીભ તાળવે જઈ ચોંટી. તેના મ્હોંમાંથી એક અક્ષર બહાર નિકળ્યો નહિ. આવી નાજુક લાવણ્યમતિ આવી કૂર હશે એની કલ્પના રૂહાનીને ન હતી. તે ભયથી કંપવા લાગી. લયલાએ ઓઢણી વતી રૂહાનીનું મ્હોં બાંધી લીધું, તે એવું જકડીને કે તેનાથી ચું કે ચાં થાય નહિ. ત્યાર બાદ તેણે તેનાં કપડાં કાઢી પહેરી લીધાં. પોતાનાં કપડાં રૂહાનીને પહેરાવ્યાં. તેની આંગળીપરથી નવ્વાખની મહોરની વીંટી કાઢી લીધી. પછી રૂહાનીના હાથ પગ બાંધ્યા અને બોલી:—“ તીજોરીમાં તે હીરો અને નવ્વાખને માટે એક પત્ર છે, સમજી? સહવારમાં તેમનું મળવું થાય ત્યારે તું એ તેમને જણાવજે. ચાવી ત્યાં રાખી બહાર નીકળી તહાનાના દરવાજા ને બહારથી કડી વાસી.

લયલા મહેલ તરફ પાછી ફરી નહિ. ખોળખોળો પહેરો હતો ત્યાં ગઈ. લયલાએ રૂહાનીના ઓઢણાંથી પોતાનું મ્હોં ઢાંકી દીધું હતું. એક ખોળખે પુછ્યું:—“કોણ છે?”

ખમીસ, જાકીટ, ફોટ, પાટલુન ફેશનેબલ નૈયાર કરાવી વાજખી

લયલાએ રૂહાનીના જેવો ધાંટો કાઢી કહ્યું,—“ રૂહાની ”

“ મોહર જોઉં ? ”

લયલાએ મહોર ખતાવી. જોળે ધીમેથી બડબડ્યો. “ જાઓ; ઘડી દમ પણ લેવા દેતી નથી તે જાવ આ, જાવ આ ”

સદર દરવાજા આગળ સંત્રી પહેરો ભરતો હતો તેણે હાક મારી; “ કોણ ? ”

લયલાએ કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહિ. માત્ર મહોર ખતાવી. સિપાઈએ રસ્તો આપ્યો અને કહ્યું:—“ બેટી ! મોં ઢાંકીને જાય છે. જાણે નજાબતી છોડી બેગમ તો ! ”

આ સાંભળી લયલાને મનમાં હસવું આવ્યું. લયલા રાજમાર્ગ પર આવી પહોંચી. આકાશમાં તારામંડળ ચમકતું હતું. ચારે તરફ શુનશાન હતું. ક્યાંયત્ સંગિતનો સ્વ કાને આવતો. આવી રાતે એકલી નિરાધાર અંતઃપુરમાં રહેનારી રમણી ક્યાં જાય ?

લયલાને જાણ ન હતો પરંતુ આ શંકાનું ખીલું દારણ હતું. પાછળથી કોઈએ હાક મારી:—“ રૂહાની ! આટલી મોડી રાતે ? ”

લયલાએ પાછા ફરી જોયું તો એક ફિરંગી.

આરાદુન તરતજ સમજી ગયો કે આ સ્ત્રી રૂહાની નથી. પાસે આવી ઓઢણું તાણી કાઢ્યું. આરાદુન તે રમણીનું રૂપ જોઈ વિસ્મય પામ્યો અને જો કે તેણે તે સ્ત્રીને કદિ જોઈ ન હતી છતાં બોલ્યો:—

“ કોણ, લયલા બેગમ ! ! ”

કોઘથી, લજ્જાથી, લયલાનું મોં રાતું ચોળ થઈ આવ્યું. તેણે કહ્યું:—“ હું ગમે તે હોઉં; મને અટકાવનાર તું કોણ છે ? ”

ભાવે કોણ મોકલશે ? સેવક એન્ડ કંપની; ગીરગામ; મુંબઈ

આરાદ્રને પણ હસતાં હસતાં કહ્યું:—“આપ ગમે તે હો, નવ્વાખના હુકમથી આપને કેદ કરું છું. જે કહેવાનું હોય તે કાલ સહવારે નવ્વાખને કહેજો.”

લયલાનું મ્હોં પડી ગયું. તે ધીમેથી બોલી:—“જે તેમ થશે તો હું આત્મહત્યા કરીશ.”

આરાદ્રને કહ્યું:—“બાતુ ! તમે હવે મહેલમાં જઈ શું કરશો ? હીરો ન મળે એ નવ્વાખનું નસિબ. પણ હું તમને છોડીશ નહિ.” એટલું કહી આરાદ્રને લયલાનો હાથ પકડ્યો.

એટલામાં કોઈ વિશાળ કાય પુરપત્ની છાયા રસ્તાપર પડી. આ જોતાંજ લયલાએ આકુળ સ્વરે ચિચિયારી પાડી: “દારા !” અને સમજાય નહિ તેવી ભાષામાં કંઈ બોલી.

આ પુકારમાં અનહદ પ્રેમ, અસહ્ય વેદના, અતિશય આનંદ હતો. આ ચિચિયારીથી ચમકી ફિરંગીએ લયલાનો હાથ મુકી દીધો.

જેમ વિશાયલી વાદ્યણ પોતાના અગ્ન્યાનાં રક્ષણ વખતે રહામા શત્રુ પર તૂટી પડે તેમ દારા આરાદ્રને પર તૂટી પડ્યો. તેના હાથમાં મજબૂત ડાંગ અને કમરે પિસ્તોલ હતી. તેણે ડાંગ તાકીને ફિરંગીના માથા પર ફટકાવી. એક ઘા ખાતાંજ આરાદ્રને બેશુદ્ધ થઈ જમીન પર પડ્યો. દારાએ હાક મારી, “જીઓર્જિયાના !”

લયલા દારાને કંઈ વળગી પડી. દારા તેને લઈ ચાલી ગયો. ખીન્ને દિવસે નવ્વાખને લયલાનો પત્ર મળ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે:— “મારા છૂટકારાના મૂલ્યના બદલામાં હીરો રાખી ગઈ છું.”

સમાપ્ત.

પરિક્ષાના પરિણામ તારથી સેવક એન્ડ કંપની મોકલી આપશે.

જી વિનાશક ભુકી.

જી માથામાંથી હરકોઈ કપાયે જતી ના હોય તો આ ભુકી માથામાં નાખવાથી માત્ર એક રાતમાંજ માથું એક પળે જી વગરનું બનશે. કિંમત રૂ. ૧) ટપાલ ખર્ચ જુદું.

સેવક એન્ડ કંપની—ગીરગામ-મુંબઈ.

જરમન રાજસભાના સભાસદ જરમન ઉમરાવ કાઉન્ટવોન
ગોડીગ્રીને લખેલા પ્રખ્યાત પુસ્તકના આધારે.

મી. ગુણવંતલાલ સી. દેસાઈએ

લખેલી નવલકથા.

જર્મન ઉમરાવમદદી

વાંચવાથી જર્મન સરકાર નીતિ, રીતિ અને યુદ્ધકળામાં કેવું નિપુણ છે તેનો ચથાર્થ ખ્યાલ આવી શકે છે. એટલુંજ નહિ પણ સુધરેલા દેશોમાં પણ જ્ઞાતિભેદનાં મુળ બહુ ઊંડાં હોય છે એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે. ખરેખર આ પુસ્તક હિંદમાંના જ્ઞાતિભેદથી કાયર થઈ જનારાઓને જવાબ રૂપેજ છે. કાગળ ઊંચા, છપાઈ સારી, પુંડુ પાકું પૃષ્ઠ આશરે રૂપ ૦ કિંમત ખાર આના ટપાલ ખર્ચ જુદું.

અગાઉથી નામ નોંધાવનારને ટપાલ ખર્ચ માફ.

સેવક એન્ડ કંપની—ગીરગામ-મુંબઈ.

ખરેખર અજબ ચીજ! બુદ્ધિ ખીલવનારો ખજા

ખોય એન્જનીયર.

બાળકોને ગમ્મત પડે અને જ્ઞાન મળે એવી રીતે તમને જોઈતી હોય તો બ્રીટીશ શોધના ઉત્તમ પુરાવો આ “ખોય એન્જનીયર” જરૂર મંગાવો. કોઈપણ બાળક પાસે “ખોય એન્જનીયર” હોય તો તેમાંથી તે ખુરશી, ટેબલ, રેલનો ડબ્બો, પલંગ વગેરે તરફવાર સંખ્યા ચીજો બનાવી શકે છે. તેને લગતી ચોપડી પણ સાથેજ મફત મળશે. બીજા કોઈપણ સામાનની જરૂર પડતી નથી. તેમાંથી જે જ્ઞાન અને ગમ્મત મળે છે તે જોતાં ખરેખર તે પાણીના મુલ્યેજ મળે છે એમ બધાઓ કબુલ કરે છે. કારણ કે કીમત માત્ર રૂ. ૩) છે. પોસ્ટેજ રૂ. ૦.૫૦ જુદું.

સેવક એન્ડ કંપની-ગીરગામ-મુંબઈ.

સ્વાદીષ્ટ ભોજનના શોખીનોને માટે

બટાટાની કાતરી, બનળી, સળી વગેરે સાત જુદી જુદી સ્વાદીષ્ટ ચીજો બનાવવાનો સંચો ખાસ જરૂરનો છે. આ સંચો ઘરમાં હોય તો સુરતી લાલાઓની તીખી તમતમતી ચીજો સહેલથી ઘેર બેઠાં બની શકે છે. કીમત માત્ર રૂ. ૨) ટપાલ ખર્ચ જુદું.

સેવક એન્ડ કંપની-ગીરગામ-મુંબઈ.

